

РОЗДІЛ 2 «ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ»

УДК 349.3

DOI: 10.32751/2617-5967-2021-03-03

Бабич Н. О.,
доктор філософії

**МЕТА ТА ЗАВДАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ**

Стаття присвячена з'ясуванню концептуальної сутності механізму правового регулювання реалізації соціальної функції держави шляхом визначення мети та завдань цього правового механізму. Автором з'ясовується, що мета досліджуваного механізму виявляється в упорядкуванні суспільних відносин в соціальній сфері, в результаті чого формується нормативна основа для задоволення потреб людини в її соціальній безпеці, шляхом забезпечення, охорони й захисту соціальних прав людини. вказана мета досягається шляхом виконання комплексу завдань, серед яких закріплення соціальних прав людини і громадянина, груп людей; визначення категорій громадян, яким належать ті чи інші соціальні права; регламентація контролю та нагляду в соціальній сфері; визначення стратегічних орієнтирів розвитку національного соціального законодавства, стандартів поглиблення розвитку держави в якості соціальної держави та ін. У висновках до статті на основі з'ясування сутності мети та завдань механізму правового регулювання реалізації соціальної функції держави визначається концептуальна сутність такого правового механізму.

Ключові слова: завдання, мета, механізм правового регулювання, правове регулювання, правовий механізм, реалізація функцій держави, соціальна держава, соціальна функція.

The article is devoted to clarifying the conceptual essence of the mechanism of legal regulation of the implementation of the social function of the state by defining the goals and objectives of this legal mechanism. The author finds out that the purpose of the mechanism under study is manifested in the normalization of social relations in the social sphere, as a result of which a normative basis is formed to meet the needs of a person in his social security, by ensuring the protection and protection of social human rights. The studied purpose of the mechanism is achieved by performing a set of tasks, including the consolidation of social rights of a person and a citizen, groups of people; the definition of categories of citizens who own certain social rights; regulation of control and supervision in the social sphere; definition of strategic guidelines for the development of national social legislation, standards for deepening the development of the state as a welfare state, etc. In the conclusions to the article, on the basis of clarifying the essence of the purpose and objectives of the mechanism of legal regulation of the implementation of the social function of the state, the conceptual essence of this legal mechanism is determined.

Keywords: implementation of state functions, legal mechanism, legal regulation, mechanism of legal regulation, purpose, social function, tasks, welfare state.

Постановка проблеми. Людина, що визнається найвищим соціальним суб'єктом на нашій планеті органічним чином існує виключно «в межах соціетального простору, що обумовлює принципову та першочергову роль соціальних факторів у становленні й

розвитку людства. Фактично необхідність справедливого впорядкування соціального простору як природна функція забезпечення життєдіяльності людської спільноти й привела до появи такого соціального інституту як держава» [1, с. 7]. Саме тому, роль держави в житті людини завжди мала надзвичайно важливе значення особливо в соціальній сфері, адже держава супроводжує людину все її життя: «від народження людини (виплата допомоги у зв'язку з народженням), в процесі життя (наприклад, допомога у разі тимчасової непрацездатності, настання інвалідності тощо) і до смерті (виплата допомоги на поховання)» [2, с. 7]. При цьому відповідне «супроводження» людини відбувається не прийняттям нормативно-правових актів у соціальній сфері, а діяльністю держави зі створення таких норм та їх реалізації. Вказане обґрунтовується тим фактом, що дійсно соціальною стає та держава, котра не лише називає себе такою та розробляє прогресивне національне законодавство у соціальній сфері, програми реалізації соціальної політики. Між тим, в умовах сьогодення держави, котрі декларували себе в якості соціальних, не завжди спроможні відповідати стандартам соціальної держави в практичній дійсності, а саме діючи в якості такої держави та досягаючи в результаті цієї діяльності необхідного соціального ефекту. Певна річ, суттєвим чином унеможливають функціонування держави, як соціальної держави, множинні кризові явища локального та глобального характеру. Серед цих проблем, перш за все, слід назвати поширення коронавірусної хвороби COVID-19. Наприклад, вже 27 березня 2020 року Директорка-розпорядниця МВФ К. Георгієва (*Kristalina Georgieva*) зазначила, що наслідком пандемії стало те, що світ увійшов у нову рецесію, котра є значно глибшою за глобальну економічну кризу 2009 року [3].

За таких умов закономірним чином відбувається переосмислення ролі держави в соціальній сфері, межі реалізації нею соціальної функції. Так, під впливом ліберальних та неоліберальних поглядів на державу та її роль в соціальній сфері формуються концепції здійснення десоціалізаційних реформ, а під впливом традиційної концепції розбудови держави загального добробуту – реформи мобілізації держави для неухильного виконання нею обов'язків в соціальній сфері в умовах поточних кризових явищ. В рамках множини підходів до подальшого розвитку держав актуалізується питання уточнення мети та завдань механізму правового регулювання реалізації соціальної функції держави, що є питанням, якому ще не приділялась увага вітчизняних і зарубіжних учених. Важливість цього питання визначається тим фактом, що уточнення того, на що спрямований (повинен бути спрямований) цей механізм, та того, яким чином це досягається, дозволяє сформувати загальне явлення про те, якою соціальною природою має характеризуватись вказаний механізм.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Хоча мета та завдання механізму правового регулювання реалізації соціальної функції держави ще не були предметом окремого дослідження, між тим, окремим питанням концептуальної сутності такого механізму загалом чи окремих його складових елементів вже приділялась увага ряду вчених, серед яких: Л. О. Баластрик, Н. А. Балтачєєва, Т. В. Башинський, В. С. Венедіктов, М. І. Іншин, С. О. Корецька, С. В. Кудлаєнко, О. В. Піщик, Н. О. Щур та інші. Наукові напрацювання цих та інших науковців становитимуть теоретичну основу, на якій нами буде з'ясовано мету та завдання досліджуваного правового механізму.

Отже, **метою** цієї наукової статті є з'ясування концептуальної сутності механізму правового регулювання реалізації соціальної функції держави шляхом визначення мети та завдань цього механізму. Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно виконати такі *завдання*:

- 1) з'ясувати юридичну сутність мети та сформулювати визначення мети механізму правового регулювання реалізації соціальної функції держави;
- 2) визначити сутність завдань зазначеного механізму та їх перелік;
- 3) узагальнити результати дослідження.

Виклад основного матеріалу. Українськими правниками цілком справедливо констатується, що в юридичному контексті мету слід тлумачити, як «очікуваний і формально описаний юридично значимий орієнтир у вигляді досягнення протягом визначеного періоду часу певного правового стану (чи статусу) предметів, об'єктів (чи суб'єктів) шляхом здійснення компетентних певних дій (утримання від вчинення певних дій), якими використовуються певні інструменти, котрими формуються умови для досягнення відповідного стану (статусу)» [4, с. 63]. Крізь призму такого розуміння мети правниками інтерпретуються «орієнтири» різних об'єктів і предметів правової дійсності, зокрема, й правових механізмів. Наприклад, І. Д. Ванчук під кінцевою метою правового регулювання пропонує розуміти «створення юридично оформленої моделі суспільних відносин, які входять до предмета правового регулювання, поведінки та діяльності суб'єктів права» [5, с. 9]. Так можна дійти висновку, що мета правового регулювання тотожна меті правового впливу, що є не в повній мірі справедливим, адже «результатом правового регулювання є створення нормативної моделі суспільних відносин, які входять до предмета правового регулювання, поведінки та діяльності суб'єктів права, а результатом правового впливу – відповідність поведінки суб'єктів права визначеним нормами права нормативним моделям, яка досягається завдяки здійсненню інформаційного й ціннісно-мотиваційного правового впливу, правового виховання тощо» [5, с. 9-10]. Таким чином, слід погодитись із М. В. Долгополовою в тому, що кінцева мета правового регулювання «полягає у створенні умов для ефективного функціонування права, перетворення права на дійсний інструмент соціальної інженерії й, тим самим, визнання суспільством основоположних правових ідей та цінностей» [6, с. 16].

При цьому слід мати на увазі, що «мета існування, функціонування (здійснення) будь-якого суб'єкту (предмету, процесу) визначає динамічну об'єктивацію цього суб'єкту (предмету, процесу) в практичній дійсності, зводячи її до певної логічної форми, розумність і раціональність якої обумовлюється достатньою адекватністю відповідної мети, а більш точно – розумністю та раціональністю того, хто визначає цю мету» [4, с. 63]. Тобто, мета правового регулювання реалізації соціальної функції держави в конкретному практичному сенсі має більшу вагу, аніж мета соціальної функції держави, її реалізації. Вказане має значення в тому сенсі, що у разі, коли мета реалізації соціальної функції держави є іншою, аніж мета правового регулювання реалізації вказаної функції, то в такому разі, в результаті відповідного правового регулювання:

- 1) буде спотворена сама соціальна функція держави;
- 2) соціальна функція держави, як така, не буде мати вияву, якого в дійсності потребує людина та суспільство в правовій та демократичній державі, що є соціальною;
- 3) під реалізацією соціальної функції держави будуть реалізовуватись інші функції держави чи вчинятись дії, які можуть безпосереднім чином слугувати меті, яка заперечуватиме соціальну функцію держави.

Вказане обґрунтовує таку закономірність: мета правового регулювання реалізації соціальної функції держави повинна концептуальним чином впливати з мети соціальної функції держави та її реалізації. При цьому, реалізація соціальної функції держави є узгодженою із принципами права та обумовленою законодавством, що містить соціальні завдання держави, діяльністю суб'єктів реалізації соціальної функції держави, що

здійснюється в організаційних та в правових (установчій, нормотворчій, правозастосовній та контрольній) формах діяльності в соціальній та суміжних сферах з метою забезпечення, охорони та захисту соціальної безпеки людини і громадянина у державі.

При цьому слід мати на увазі, що основною метою механізму правового регулювання загалом, як вважають вчені, «є упорядкування та задоволення потреб та інтересів суб'єктів» [7, с. 131]. Враховуючи це, можемо дійти думки, що *метою механізму правового регулювання реалізації соціальної функції держави є упорядковуючий (унормовуючий) правовий вплив на суспільні відносини в соціальній сфері, яким формується нормативна основа для задоволення потреб людини в її соціальній безпеці, шляхом забезпечення, охорони й захисту соціальних прав людини.*

З'ясувавши мету досліджуваного механізму, можемо перейти до встановлення сутності завдань цього правового механізму. Спершу зазначимо, що механізми реалізації функцій держави характеризуються тим, що вони мають певний соціальний результат – «перетворення чи збереження в соціально бажаній формі соціальної дійсності» [8, с. 30]. Тобто, правові механізми, зокрема й ті, що стосуються реалізації функцій держави, не лише мають певну мету, але й спрямовані на її досягнення, орієнтуючись на певні результати. Так само й будь-який механізм правового регулювання характеризується комплексом певних цілей (завдань), спрямованих на досягнення мети такого механізму, які не можуть бути неузгодженими з метою механізму, сутністю функцій держави, які реалізуються в рамках механізму, а також – не можуть бути соціально безпідставними.

Відповідні цілі, як вважає В. Є. Халіулін, «визначаються потребами суспільства на тому чи іншому конкретно-історичному етапі його розвитку; знаходять своє вираження та зовнішню об'єктивацію насамперед через політичні процеси, тобто зумовлюються результатами політичної боротьби в суспільстві та політичними подіями, що відбуваються» [9, с. 240]. Між тим, «більш конкретно цілі механізму правового регулювання фіксуються в правовій політиці держави, котра реалізується та забезпечує їх конкретизацію, пріоритетність тих чи інших цілей, визначає шляхи їх досягнення» [9, с. 240]. Також, зазначимо, що завдання правового регулювання (в контексті питання, що нами досліджується) узгоджуються із концептом завдань, змістом завдань правового регулювання, як такого, а також із сукупністю завдань реалізації соціальної функції держави.

У сутнісному виразі «завдання позначають конкретні можливості та порядок досягнення мети, тому мета виражається через завдання за допомогою визначення етапів її досягнення» [10, с. 41]. Що ж стосується завдань правового регулювання, то вони, як зазначає М. В. Долгополова, обумовлені особливостями предмета такого регулювання. Так, у сфері законотворчості відповідні завдання зводяться до того, щоби «відшукувати» «норми права, котрі спонтанно формуються в суспільстві, надавати їм офіційну форму вираження та гарантувати їх дотримання, а також встановлювати (створювати, конструювати) «правила організації», що сприяють функціонуванню держави в цілому, а також реалізації прийнятих державою нормативних правових актів у сфері законодавчого регулювання» [6, с. 16]. У сфері ж правореалізації ці завдання зводяться до того, щоби «забезпечувати правовими способами реальне здійснення (застосування) норм права, сформованих на етапі правотворчості, а також встановлених (створених) державою» [6, с. 16].

Таким чином, можемо дійти думки, що широта мети правового регулювання реалізації соціальної функції держави, різноаспектність вияву сутності завдань правового регулювання загалом та правового регулювання реалізації соціальної функції держави,

зокрема, уможлиблюють наступний висновок: в дійсності механізм правового регулювання реалізації соціальної функції держави виконує комплекс очевидних і неочевидних завдань, основними з яких є наступні можливості досягнення мети вказаного механізму правового регулювання:

1) формування актуальної, адекватної та ефективної (гнучкої, раціональної) нормативної, інструментальної основи діяльності законодавця, суб'єктів публічної адміністрації та суду щодо здійснення прямої чи опосередкованої владної діяльності, результатом якої є збільшення рівня соціальної безпеки людини і громадянина, груп людей в Україні (в окремих випадках – поза межами держави). У межах цього завдання також передбачається вибір найбільш ефективних засобів упорядкування тих чи інших можливостей органу публічної влади захищати соціальні права людини та в інший законний спосіб реалізувати соціальну функцію держави;

2) ідентифікація суспільних відносин в соціальній сфері та в інших сферах, які позначаються на соціальній безпеці осіб, є неврегульованими (недостатньо врегульованими) та потребують державного упорядкування задля усунення соціальних ризиків, які існують у відповідних відносинах, або ж зниження (у разі неможливості усунення) їх шкідливого впливу на людей;

3) закріплення соціальних прав людини і громадянина, груп людей, а також регламентація порядку забезпечення та інституційного (позаінституційного), захисту цих прав, здійснюваного на національному та/або на міжнародному (також і на регіональному) рівнях;

4) визначення категорій громадян, яким належать ті чи інші соціальні права, а так само – окреслення підстав і умов набуття ними таких прав, неможливості їх набуття, призупинення можливості користуватись такими правами чи втрати (відновлення) цих прав тощо;

5) створення організаційних, матеріальних (зокрема, економічних, фінансових, технічних і технологічних в цілому) і нематеріальних (передусім, інформаційно-просвітницьких) «інфраструктурних» умов безбар'єрного набуття та реалізації соціальних прав людини і громадянина, груп людей;

6) регламентація контролю та нагляду в соціальній сфері, враховуючи також визначення (сутності та порядку здійснення) заходів ідентифікації порушень в соціальній сфері, попередження та протидії таким правопорушенням, ідентифікації факторів, які сприяють порушенню (звуженню; унеможливленню чи ускладненню набуття, реалізації, захисту, охорони, відновленню, компенсації) соціальних прав, зашкоджують соціальній безпеці загалом;

7) визначення стратегічних орієнтирів розвитку національного соціального законодавства, стандартів поглиблення розвитку держави в якості соціальної держави.

Висновки. Підводячи підсумок викладеному, зазначимо, що механізм правового регулювання реалізації соціальної функції держави спрямований на унормовуючий правовий вплив на суспільні відносини в соціальній сфері, яким формується нормативна основа для задоволення потреб людини в її соціальній безпеці, шляхом забезпечення, охорони й захисту соціальних прав людини. Основними шляхами досягнення цієї мети є: ідентифікація суспільних відносин в соціальній сфері та в інших сферах, які позначаються на соціальній безпеці осіб; закріплення соціальних прав, порядку їх забезпечення, охорони, реалізації, відновлення; визначення категорій громадян, яким належать ті чи інші соціальні права; регламентація контролю та нагляду в соціальній сфері; визначення стратегічних орієнтирів розвитку національного соціального законодавства, стандартів поглиблення

розвитку держави в якості соціальної держави та ін. Відтак, мета та завдання механізму правового регулювання реалізації соціальної функції держави дозволяють розуміти цей механізм в якості соціально-правового явища, в якому знаходить безпосереднє відображення обов'язок держави бути соціальною – забезпечувати належний рівень соціальної безпеки людини і громадянина, груп людей. Крім того, мета і завдання цього механізму дозволяють його тлумачити в якості складної та багатофункціональної системи різногалузевих (у сфері дії приватного і публічного права) юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання відносин у соціальній сфері, наслідком чого є формування упорядкованих законодавством умов для законодавчо передбаченої діяльності з приводу забезпечення, охорони й захисту соціальних прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вашкович В. В. Соціальна функція держави як одна із функцій правової держави. *Верховенство права та правова держава* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 21-22 жовт. 2016 р.). Ужгород : УжНУ, 2016. С. 7-10.
2. Прилипко С. М. Сучасні концептуальні підходи щодо сутності соціальної держави. *Право і безпека*. 2007. № 6. С. 6–9.
3. Opening Remarks at a Press Briefing by Kristalina Georgieva following a Conference Call of the International Monetary and Financial Committee (IMFC). *International Monetary Fund* : [сайт]. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/03/27/sp032720-opening-remarks-at-press-briefing-following-imfc-conference-call> (дата звернення: 09.03.2020).
4. Гладкий В. В. Ознаки правового механізму забезпечення антикорупційної безпеки. *Сучасні погляди на реформування законодавства* : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Полтава, 25-26 жовтня 2018 р.). Херсон : Молод. вчен., 2018. С. 62-66.
5. Ваньчук І. Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 32, Т. 1. С. 7-10.
6. Долгополова М. В. Актуальные проблемы предмета и метода правового регулирования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2009. 26 с.
7. Голікова Є. О. Юридичний механізм реалізації трудових прав працівників: поняття та мета. *Європейські перспективи*. 2012. № 4, Ч. 2. С. 130-134.
8. Пожарский Д. В. Охранительная функция государства (теоретико-методологические проблемы) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2015. 50 с.
9. Общая теория государства и права : учебник / под ред. С. Ю. Наумова, А. С. Мордовца, Т. В. Касаевой. Саратов : ССЭИ РЭУ им. Г. В. Плеханова, 2018. 392 с.
10. Карелина С. А. Механизм правового регулирования отношений несостоятельности (банкротства) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Москва, 2008. 52 с.